

XITOIY VA O'ZBEK TILLARIDA RITORIK SO'ROQ GAPLARINING
LEKSIK-SEMANTIK TAHLILI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7825367>

Azimova Xayriniso Shuhrat Qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: 语序 ~ yǔxù ~ so'z tartibi. Xitoy tilida bu jihat juda muhim. Biz ushbu mavzuni ko'plab maqolalarda ko'rib chiqdik, ammo so'z tartibini to'liqroq ko'rib chiqish uchun etarli darajada o'rganilgan material yo'q edi.

Bizda muammoni batafsil ko'rib chiqish uchun klipda etarlicha o'rganilgan elementlar mavjud, chunki xitoy tilida so'z tartibida xatolikka yo'l qo'yib bo'lmaydi.

Kalit so'zlar: To'ldiruvchi, to'ldirilmish, Mia-binyu, ^i-shouci, ega, kesim, kelishiklar, ko'makchilar, ot, olmosh, so'z birikmasi, sintaktik kompleks, amorf va agglyutinativ tillar.

SVO ning minimal darajada soddalashtirilgan tuzilishi bizga allaqachon ma'lum.

Mavzu+Fe'l+Obyekt

Ushbu maqolada biz to'liqroq so'z tartibini ko'rib chiqamiz. Buning uchun bizda etarlicha o'rganilgan elementlar mavjud. Birinchidan, oddiy taklif. Bu erda bo'lishi mumkin bo'lgan barcha elementlar to'plangan.

Ammo ularning barchasi bir jumlada bo'lgan bunday holat deyarli hech qachon sodir bo'lmaydi, ayniqsa so'zlashuv nutqida. Shuning uchun, misol mutlaqo tabiiy ko'rinmaydi.

Ko'rib turganingizdek, SVO ning asosiy elementlari jigarrang bilan belgilangan. Qizil rang har bir element javob beradigan savollarni belgilaydi, bu qaysi elementni qaysi pozitsiyaga qo'yishni aniqlashni osonlashtiradi.

Ko'k rang bilan ajratilgan: inkor zarracha va modal fe'l. Savollarga javob bermaydi - faqat hamma narsa yashil elementlar- harakat va holatlarning qo'shimcha tavsifi.

Harakat sodir bo'ladigan vaqt

Fe'l harakatining sodir bo'lish usuli yoki usuli

Harakat sodir bo'ladigan joy

Kompaniya - harakatda ishtirok etgan odamlar yoki ob'ektlar

Asbob - nima yoki uning yordamida harakat bajariladi

Maqsad - kim bilan / nima yoki kimga / nimaga nisbatan fe'l harakati

To'ldiruvchi - fe'l harakatining yana bir qo'shimcha tavsifi

Qancha vaqt - harakat vaqtining qo'shimcha aniqlovchi tavsifi

Asosiy vazifa - bu tavsiflarning barchasini chalkashtirib yubormaslik va ulardan biron biriga ehtiyoj tug'ilganda, ularni gapning qaysi joyiga qo'yish kerakligini bilishdir.

Odatda uch yoki to'rttadan ko'p bo'lishi mumkin. Keling, ilova qilingan sxema bo'yicha takliflar berishga harakat qilaylik:

我明天在家里和我哥哥会看电视一半天。

Wǒ míngtiān zài jiālǐ hé wǒ gēgē huì kàn diànshì yī bàntiān.

Men ertaga uydaman, akam yarim kun televizor ko'radi.

Akam bilan ertaga yarim kun uyda televizor ko'ramiz.

Ko'rib turganingizdek, strukturaning qanday ko'rinishini ko'rsatish uchun imkon qadar ko'proq elementlardan foydalanishga harakat qildim, ammo taklif noqulay.

Haqiqiy suhbatda hamma narsa odatda qisqaroq bo'ladi. Xitoyda g'ayrioddiy narsa, 和我哥哥 ~ hé wǒ gēgē~ va mening ukam, fe'llardan oldin qo'yiladi. Odatda, bu elementni mavzudan keyin darhol joylashtirish uchun bu erda ko'pincha xato qilinadi.

他常常地对他父亲说谎话。

Tā chángcháng de duì tā fùqīn shuō huǎng huà.

U otasiga tez-tez yolg'on gapiradi.

U ko'pincha otasiga yolg'on gapiradi.

Bu erda shuni ta'kidlash kerak 对 ~ duì, deb oldingi maqolalardan bilamiz to'g'ri, to'g'ri, boshqa ma'noga ega. Bu erda u taklif sifatida ishlaydi.

Bu kimgadir qaratilgan degan ma'noni anglatadi. 对他父亲说 ~ duì tā fùqīn shuō ~ otasiga gapirmoq, otasiga gapirmoq. Va bu tartib juda muhim.

Va biz o'rgangan usulda emas: "otaga ayting". 对他父亲说 ~ Tā duì tā fùqīn shuō ~ otasiga aytadi.

我们用普通话跟他们能讨论的很容易任何事。

Wǒmen yòng pǔtōnghuà gēn tāmen néng tāolùn de hěn róngyì rènhé shì.

Mandarin tilidan foydalanib, biz ular bilan hamma narsani erkin muhokama qilishimiz mumkin.

Biz ular bilan mandarin tilida hamma narsani bimalol muhokama qilishimiz mumkin.

Bu erda ob'ekt qanday ishlatiladi 任何事 ~ renhe shi ~ har qanday narsa, har qanday narsa. 任何 ~ renhe ~ har qanday, har qanday. So'zma-so'z tarjima qilish mumkin: har qanday narsa (nomoddiy). U quyidagi kabi foydali so'zlarni yaratish uchun ishlatilishi mumkin:

任何人 ~ renhe ren ~ har qanday odam, har kim

任何东西 ~ renhe dōngxi ~ har qanday narsa, har qanday narsa(material)

任何守候 ~ rènhé shíhou ~ istalgan vaqtda, istalgan vaqtda

任何地方 ~ renhé difang ~ har qanday joy, har qanday joyda Va boshqalar.

Savollardagi so'zlarning tartibi

So'roq gaplarda so'z tartibi o'zgarmaydi, bu biz uchun hayotni juda osonlashtiradi. So'roq so'z so'roqqa eng mos keladigan joyga qo'yiladi. Hammasi shunda.

Ehtimol, savollar bo'lganda, tavsif qisqaroq bo'ladi. Hech kim nima so'raganini batafsil tasvirlamaydi. Ammo biz eng to'liq misollardan foydalanishga harakat qilamiz.

谁今天晚上在酒吧跟我会喝啤酒？

Shéi jīntiān wǎnshàng zài jiǔbā gēn wǒ huì hē píjiǔ?

Bugun kechqurun barda men bilan kim pivo ichadi?

你什么时候会来我那儿？

Nǐ shénme shíhòu huì lái wǒ nà "er?

Qachon u yerdagi menikiga kelasiz?

Mening oldimga qachon kelasiz?

So'zma-so'z tarjimasi g'alati eshitiladi, keling, xitoyliklar tez-tez ishlatadigan bu so'zni tahlil qilaylik. 我那儿 ~ wǒ nà "er, yoki 我那里 ~ wǒ nàlǐ, degan ma'noni anglatadi: mening joyim, o'rni men bo'lgan joy.

Bu uy bo'lishi shart emas, u ish joyi yoki men tez-tez boradigan joy bo'lishi mumkin. Odatda shunday tarjima qilinadi: menga.

他怎么会去深圳？

Tā zěnme huì qù shēnzhèn?

U Shenchjenga qanday boradi?

他们在哪里应该见面？

Tāmen zài nǎlǐ yìng gāi jiànmiàn?

Ertaga ular qayerda uchrashishlari kerak?

Zamonaviy so'zlashuv xitoy tilida qoidabuzarliklar sodir bo'ladi va g'i borgan sari disyllabic fe'llardan keyin qo'yiladi. Ammo so'rovda qatnashgan xitoyliklarning 80% uchun bunday fe'ldan keyin j ni qo'yish xato deb hisoblanadi.

O'rin predmeti (predmeti) fe'ldan keyin qo'yilganda. fe'l predmeti sifatida

Agar fe'l bir bo'g'inli bo'lsa (bitta belgidan iborat bo'lsa), u holda ko'pincha l fe'ldan keyin qo'yiladi. Bunday bir bo'g'inli fe'llar yurmoq zǒu, to'xtamoq tíng, yashash uchun zhù zhù, o'tirmoq zuò, o'rnidan turmoq zǒu zhàn bo'lishi mumkin. Bunda ln bosh gap emas, balki fe'lning harakat yo'nalishi hisoblanadi; xitoy mantig'iga ko'ra, u harakatning qaerda bajarilishini ko'rsatadi. ln fe'l ob'ekti bo'ladi va bu eng bir bo'g'inli fe'lning harakat yo'nalishining ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi.

Tuzilishi

Bir bo'g'inli fe'l + chàn + joy

我住在俄罗斯。 Xitoy mantiqiga ko'ra, bu erda fe'lning harakat yo'nalishi mavjud ("qaerda yashash kerak?" Degan savol).wǒ zhu zai eluosī. Men Rossiyada yashayman.

我在俄罗斯住。 wǒ zai eluosī zhu.

你停在这里。 Bu erda fe'lning harakat yo'nalishi ("qaerda to'xtash kerak?" Degan savol) mavjud.nǐ ting zai zhelǐ. Shu yerda to'xtang.

你在这里停。 nǐ zai zhelǐ ting.

我坐在后排。 Bu erda fe'ning harakat yo'nalishi ("qaerda o'tirish kerak?" Degan savol) mavjud. wǒ zuo zai hou pai. Men orqa qatorlarga o'tiraman.

我在后排坐。

Vaqt o'tishi bilan harakatning davomiyligi

Savolga javob beradigan qo'shimcha harakat qancha davom etadi fe'l fe'ldan keyin yoki uning fe'l ob'ektidan keyin xuddi shu og'zaki predmet ishtirokida qo'yiladi. Shuning uchun, ko'pincha fe'l ikki marta takrorlanadi yoki harakatning davomiyligi fe'l va ob'ekt o'rtasida bo'ladi.

Fe'l qo'shimcha va fe'ning harakat uslubini ifodalash

Harakat qanday amalga oshiriladi alohida maqolada batafsil muhokama qilinadi. Va bu maqolada fe'l qo'shimchasi fe'l harakati qanday bajarilishini ifodalash uchun qanday ishlatilishini ko'rib chiqamiz. Masalan, "quvonch bilan raqsga tushish", "tez yugurish". Fe'l qo'shimchasi tuzilishga ko'ra yasaladi. y - zarracha sifatni qo'shimchasi bilan fe'l qo'shimchasiga aylantiradi -haqida. Masalan, tez th-> tez haqida.

Nutqning turli qismlarining pozitsiyasini tushunish siri

Nutqning turli qismlari qanday qo'yilganligini tushunishning siri shundaki, nutqning o'zaro bog'langan qismlari rus tilidagi kabi tartibsiz ketma-ketlikda emas, balki bir-birining yonida joylashgan. Vaqt holati (harakat sodir bo'lganda) ish-harakat predmetidan oldin yoki keyin bo'ladi, chunki bu sub'ekt o'sha paytda biror narsa qilardi. O'rin to'ldiruvchisi fe'ldan oldin yoki keyin qo'yiladi, chunki harakat shu o'rinda sodir bo'lgan. Fe'l qo'shimchasi rus tilidagi kabi fe'ldan oldin qo'yiladi. Fe'l predmetlari fe'l vazifasini bajarganligi uchun fe'ldan keyin keladi. Fe'ning davomiyligi fe'l va uning fe'l ob'ektlaridan keyin qo'yiladi, chunki ular fe'ning davomiyligini ko'rsatadi.

Savolli so'zlarning o'rni

Agar so'roqqa "ha" yoki "yo'q" deb javob berilishi kerak bo'lsa, gapda so'roq so'zlari bo'lmaydi, gap oxirida ma yoki ne kabi so'roq bo'laklari qo'yiladi.

Agar savol batafsil javobni talab qilsa, so'roq gapni yaratish uchun savol so'roq so'z bilan bog'liq bo'lgan so'zni almashtirish kifoya qiladi.

Grammatikani yaxshilashning yana bir yaxshi usuli xitoy tilidagi matnlarni tez-tez o'qishdir. Yangi boshlanuvchi sinologlar uchun "" bo'limiga tashrif buyurishni maslahat beramiz, u erda siz oddiy mazmun va tarjima bilan qiziqarli qisqa hikoyalarni topishingiz mumkin.

KREFERENCES:

1. Karimov, A. A. (2022). The Problem Of The Grammatical Category Of The Chinese Language. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 5, 226-229.
2. В.И.Горелов. "Грамматика китайского языка". М. Просвещение. 1974 г. Стр 280
3. Каримов, А. А. (2021). СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙНОГО И АССОЦИАТИВНОГО НАЧАЛО В ИЕРОГЛИФИЧЕСКОМ ПИСЬМЕ (на примере

иероглифа В «солнце»). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1 (Special Issue 1), 76-81.

4 В.И.Горелов. "Траматика китайского языка". М. Просвещение. 1974 г. Стр 66.